

Brood alleen

2 mei 2021

Voorgangers: Henk Baars en Heleen Goddijn

Welkom

Lied: Tijd van leven (Huub Oosterhuis / Henri Heuvelmans)

Inleiding

Mijn vader schrijft in zijn handgeschreven memoires: “Om hun oorlogsmisdaden wat af te zwakken lieten de Duitsers op een dag een grote Zweedse boot van het Rode kruis toe in het westen. Deze was barstensvol geladen met graan om wit brood (o wonder) te bakken en te distribueren. Elkeen kreeg enkele malen een heel wit brood. Zonder dat er boter of beleg op was smaakte dit als cake”.

Deuteronomium 8, vers 3 : “U hebt zijn macht leren kennen: hij liet u honger lijden en gaf u toen manna te eten, voedsel dat u nooit eerder had gezien en uw voorouders evenmin. Zo maakte hij u duidelijk dat een mens niet leeft van brood alleen, maar van alles wat de mond van de Heer voortbrengt”.

Het is duidelijk dat we als mens niet af zijn. Daarnaast zijn we voor de kleinste dingen van anderen afhankelijk. We zijn niet in staat om ons in ons dooie eentje onszelf in het bestaan te houden. Met andere woorden we zijn in ons diepste zijn straatarm. We zijn principieel afhankelijk van wat van elders gegeven wordt. Natuurlijk is er bezit, maar het meest essentiële krijg je, is genade. Brood is misschien wel een van de krachtigste zinnebeelden daarvoor. Immers brood wordt, het graan wordt meel en door gisttoevoeging en het bakproces wordt het brood. Het groeit onder je handen maar ook onafhankelijk ook van jou. Het is levend brood zoals we wel zeggen. Onze situatie is er een van armoede, een eenzame armoede die echter uitstaat naar God die zich als gever openbaart in alles wat bestaat. Het zoekt ons. het is overal om ons heen. We leven dankzij die fundamentele armoede. Het is het rijk van het onmogelijke en we kunnen niet ophouden erover te praten.

Gebed

We vereenvoudigen ons leven.
We leven gelukkig, maar met minder
We verlaten de illusie dat we kunnen bezitten
Inplaats daarvan scheppen we.
We laten de illusie van eindeloze mobiliteit los
We reizen in stilte, we reizen thuis.
Bij kaarslicht in stilte en soms op balkon.
In de aanwezigheid van bloemen,
pelgrimeren we.
We vereenvoudigen ons leven.

God wees bij ons en in ons. De aarde is onze moeder en de wetten van de natuur is onze vader, onze beschermer.
Zo bidden we. Vader vergeef hen niet die precies weten wat ze doen.
De verwoesters van de schoonheid en de goedheid van de aarde. Die moordenaars van de natuur.
De verraders van de liefde van de natuur. Degenen die de onschuld van de aarde exploiteren.
Die het vergiftigen. Vergeef hen niet.
De hebzuchtigen, die pompeuze mensen. De hebzucht van onszelf. We weten nu precies wat deze eigenschappen doen met de aarde.
Dus vader, vergeef ons niet als we precies weten wat we doen.

Amen.

Lied: De disgenoten (Ida Gerhardt / Tom Löwenthal)

Lezing: [Exodus 12:15-20](#) (NBV)

Lied: Ik zal is de God – psalm 100 vrij (Huub Oosterhuis / Antoine Oomen)

Broodnodig - Toos Hulsbergen vertelt over de hongerwinter

Ik kan me nog herinneren hoe arm het was in 1945, in de hongerwinter. Er was bijna niets. Er was geen brood, er was geen speelgoed, er was geen kolen of hout om de kachel aan te maken. We waren in 1945 me zijn negenen, we waren met een groot gezin, en we hadden het koud. Je ging naar bed met je jas aan. Moeder had een paar van die paardendekens, die kwamen over je voeten.

Mijn pop, dat kan ik me nog herinneren, dat was de stoffer. Daar tekende je een gezichtje op, een luier eromheen en daar liep ik mee. Soms moest ik hem afgeven want dan moest moeder de vloer vegen. Er waren natuurlijk geen stofzuigers of wasmachines, niets van dat.

Maar wat ik me het meeste kan herinneren was de honger., dat kan ik me als kind nog heel goed herinneren. Ik werd 7 jaar in februari 1945 en als verjaardagscadeautje kreeg ik een sneetje brood, extra. Ik kreeg een sneetje brood, maar zo dun gesneden, dat ik in een luciferdoosje kon stoppen. Mijn luciferdoosje was de helft kleiner als dit – het was wel van het merk Zwaluw – en dar propte ik die hele snee brood in. En wat was ik daar ontzettend blij mee. Dat was mijn cadeau, dat had ik alleen!

En iedere keer deed ik het open, en dan nam ik er een kruimel van en dan at ik dat op. Ik had de hele dag eten. Wat is het geweldig als je de hele dag eten hebt, dat kun je je vandaag aan de dag niet meer voorstellen. Er is eten in overvloed. Maar brood hebben we broodnodig.

Lied tegen de nieuwe armoede (Huub Oosterhuis / Antoine Oomen)

Overweging

Aan het einde van de hongerwinter was vooral mijn vader zwak. Hij had de eerste verschijnselen van hongeroedeem. En hij tekende in die periode de omtrek van een boterham als die nog beschikbaar was. Het had de omvang van een snede van een stokbrood en ook nog dun. Het had niet veel langer moeten duren. Het toont verwantschap met het verhaal van Toos. Zoals we weten zijn er toen duizenden mensen gestorven in Den Haag. Toen het Rode Kruis even na de bevrijding door de straten kwam met grote vrachtwagens die omriepen dat er medische hulp beschikbaar was, waren ze bij hem maar nauwelijks op tijd. Ach en je weet het wel als je in de vijftiger jaren of even daarna geboren bent, dat als je zei dat je honger had je moeder zei. Honger kun je niet hebben, hoogstens trek. Die uitspraak, dikwijls gebezigd trof me altijd wel. Je werd op je plaats gezet en er doemde iets op van iets donkers, iets dat heel erg was. Het zette je ook op afstand. Jij hebt dat niet meegemaakt. En soms liet ze me de distributiebonnen uit die periode zien. En we vroegen honderduit hoe dat dan precies ging. En inderdaad er was daarna geen sprake meer van dit type honger op deze schaal in Nederland. We zijn in een periode aangeland waar er altijd voedsel is, totdat we even werden opgeschrikt door hamsterwoede in maart van het vorig jaar. Mensen begonnen meel en bloem in te slaan, je weet maar nooit. En niet alleen meel. De voedselbank moest o.a. door te weinig aanvoer 14 dagen dicht. Nog nooit gebeurd.

Maar er gebeurde ook iets anders, het bloem was ook uit de schappen verdwenen omdat zelf brood bakken thuis het gevoel dichterbij bracht dat je iets zelf in de hand kon en kan hebben. Ik moet bekennen dat ik er zelf ook door aangestoken werd en zo nu en dan een brood ging bakken. De heerlijke lucht in huis, het vermogen om het zelf te doen, het resultaat. Heel dat geheimzinnige proces van over elkaar heen buitende moleculen, de werking van gist en zuurstof. Fascinerend voor wie er van houdt.

Maar in Exodus worden we dan toch ernstig geconfronteerd met een heel ander aspect van brood. Niks geen gist, niets te rijzen, nee ongedesemd, zo plat als een dubbeltje. Waarom toch zo streng? Iedereen die iets eet wat zuurdesem bevat moet uit de gemeenschap van Israël worden gestoten. Dat is niet mis. Maar het gaat om de betekenis van de ongezuurde broden. Het duidt op de haast van de vlucht. Het deeg krijgt geen tijd om te rijzen. Snel, snel. De bevrijding is als een schok, het komt met een ruk. Plotseling is het zover. Het brood van de bevrijding smaakt niet lekker, want bevrijding betekent niet zomaar een comfortabel leven. Natuurlijk is er ook een hygiënische reden. Orthodoxe Joden zoeken zich suf naar alle nog resterende kruimels brood, want wat ze laten liggen betekent bederf en muizen. De werkelijke betekenis ligt toch in de sjabbat. Het ophouden, het grote

ophouden. Even de vooruitgang stopzetten. Even de productie stopzetten, de jachtigheid van leven en werk, want alles is in de huidige tijd wel werk geworden. Al dat afmeten aan productie en resultaat en zelfs als je rust is dat om nog harder te kunnen werken. Boeiend om na te denken wat dat zuurdesem dan is. Ik heb het ooit zelf gemaakt en ontdekte daarbij dat je het moet voeden. Als je het niet voedt gaat het dood en verliest het zijn kracht. Dus dagelijks een beetje meel erbij en wat water. Met andere woorden het is als een consumptie- en productieprikkel. Kijk en als je het zo ziet heb je toch een krachtig symbool te pakken. Dan heeft te maken met je onttrekken aan vernietigende klimaatprocessen, dan komt het neer op een radicale verandering van gedrag en inderdaad dat smaakt niet lekker. Want na die vlucht wordt het nog veertig jaar woestijn. En zoveel tijd hebben we niet eens om van gedrag te veranderen. Het is gemakkelijk om dat allemaal met de mond te belijden, want verdorie kan ik dadelijk nog niet eens meer reizen (met een lange ij) of onbekommerd in een auto stappen, want de aanwijzingen over het ongedesemd brood zijn niet alleen maar poëtisch of figuurlijk bedoeld. Want dat zijn onze hygiënische redenen om zonder zuurdesem te werken. Als je dit probeert en je neemt je radicale maatregelen voor dan hou je dat niet zomaar vol in je eentje. Het vereist een soort monnikenmentaliteit of sterke spiritualiteit om zo duurzaam mogelijk te leven en het komt mij voor dat we er misschien wel weer eens aan toe zijn een nieuwe congregatie of orde rondom duurzaam leven te scheppen. Jos van Eijden en Bep deden dat door zich in te zetten voor degelijk en revolutionair onderwijs vanuit de broederorde. Nu ligt er weer een nieuwe opdracht. Ik ben ervan overtuigd dat dat niet gaat door middel van algemene maatregelen van ons landsbestuur. Daar zijn krachtige voorbeeldfuncties voor nodig. Gemeenschappen die het doen en die ook sterk genoeg zijn om aan politieke beïnvloeding te doen. Ik denk dus dat het wel heel erg bij christenen hoort om daarin voor te gaan, samen met vele anderen natuurlijk. Een orde die zich nu eens niet in een gebouw opsluit en daar niet meer uitkomt, maar die verbonden met elkaar iedere dag mannen en vrouwen, doet uitvliegen om de boel aan te pakken. Misschien moeten we eens beginnen een orderegel te schrijven. Groene Dominicus zusters en broeders. In ieder geval moeten we elkaar bijzonder helpen om iets van dat andere leven te realiseren. Ik denk dat we daar na de pandemie en datgene wat er allemaal nog op ons afkomt niet meer onderuit kunnen.

Thomas van Aquino zei het al, er zijn zo wel het een en ander aan menselijke defecten die voortdurend het heel lastig maken om aan onze echte bestemming toe te komen. Want we komen er niet uit om goed aan te duiden wat waar is. Willen we het goede wel? Vinden we het interessant genoeg om moeite te doen om datgene te vatten wat moeilijk te doorgronden is? En we verlangen niet gaarne naar wat eigenlijk redelijk is. Ziedaar ultrakort samengevat hoe Thomas van Aquino de werkelijkheid in de late middeleeuwen analyseert. : “Het leidt er toe dat mensen hangen aan prettige illusies, dat zij comfort willen, dat ze nastreven wat eenvoudig te bereiken is en zich richten op wat hen bevoordeelt ten opzichte van anderen”. Aldus Thomas. Maar toch blijft er bij veel mensen iets hangen van, is dit nu alles? Is dit nu wat ik ben? Het valt me op bij sommige vrijwilligers bij de voedselbank. ‘Ik heb succes in mijn werk, maar nu wil ik iets doen wat er toe doet, zeggen ze dan. Het is alsof sommigen hun tijdelijke blindheid afleggen. Je kunt het zo zeggen; blindheid ontnemt iemand wel het zicht, maar niet de gerichtheid op zien en kan haar of hem buitengewoon inventief maken in het ontwikkelen van manieren het ontbrekende zich zicht zo goed mogelijk te vervangen door met behulp van de vermogens die wel in tact zijn. Vorige week werd de oud diplomaat Edy Korthals Altes gehuldigd door de burgemeester en kreeg een vredesmedaille vanwege zijn enorme inspanningen in de antikernwapenstrijd.

Ik was zeer bij de organisatie betrokken en je moet weten dat hij volkomen blind is. Dat vereiste een ander draaiboek dan gewoonlijk. Hij is een voorbeeld van een radicale omslag in diplomatieke blindheid. Ineens zag hij in de tachtiger jaren dat kernwapens echt niet konden en moest zijn glanzende diplomatieke carrière opgeven, want de NL regering kon hem niet handhaven. Hij was blind, werd ziende, verloor zijn zicht nu fysiek en zag opnieuw. Hij werkt nog steeds als een paard door en is zeer invloedrijk in de internationale verhoudingen. Hij is nu 97. En van de week nog mailde hij me met de vraag of we nog weer niet een demonstratie konden organiseren. Nu hebben we niet het Evangelie van de twee blinde mannen te behandelen. Maar die blindheid staat natuurlijk sterk in verbinding met de schok van de bevrijding met het ongedesemde brood. Het brood dat tegelijkertijd niet af is, nog niet smaakt dat in zo’n toestand ons uitnodigt je te laten leiden door je onvermogen en

toch je verlangen de boventoon te laten voeren. Want je weet natuurlijk heel goed hoe het heerlijke zoete brood echt moet smaken. Het leven is brood bakken.

Lied: Geen taal de Hem vertaalt (Huub Oosterhuis / Antoine Oomen)

Vorbeden

In deze tijd, waarin we met z'n allen zoveel geduld moeten opbrengen,
bidden wij om jouw brood
zodat wij dat kunnen uitdelen aan mensen die zich al lange tijd zo leeg voelen
bidden wij om jouw water
voor degenen die zich uitgeput voelen door de crisis
bidden wij om opvang
van de jongeren die in deze tijd vervreemd van zichzelf en anderen raken
bidden wij om een arm om de schouder
voor de mensen die zich eenzaam en depressief voelen
door de kilte die al zo lang heerst
bidden wij om aandacht en zorg
voor de zieken die door het virus getroffen zijn
bidden wij om liefde
voor hen die zich door de lockdown opgesloten voelen in zichzelf
bidden wij om troost
voor de mensen die hun geliefden verloren door het virus
en hen moesten begraven
wees hen zielsveel nabij.

Zoveel woorden, zoveel stemmen,
die vechten om gehoord te worden:
de stem van het missen, de verloren moed
de fluistering in de eenzaamheid, in stilte die maar duurt
de schreeuw uit de onzekerheid over hoe nu verder,
die berichten van het doelbewust verdraaien,
macht en tegenmacht
de kwade krachten, het vals gerucht -
wij bidden jou: geef richting
aan wat door onze hoofden, harten doolt
doof uit wat ons benauwt
en schenk ons rust, vertrouwen in de toekomst,
in elkaar en bovenal in jou
laat dan ons hart de bron zijn van dat teruggevonden woord:
over brood dat kracht geeft
jouw stem die fluistert: dat jij het bent die liefde is.
leid ons dan door de tijd, door deze tijd
doe ons opstaan, wijs ons wegen van uw waarheid:
dat er licht is, licht blijft
en dat wij paden hervinden naar de toekomst.
Amen

Lied: Gezegend Gij Eeuwige (Huub Oosterhuis / Tom Löwenthal)

Tafelviering

Zegen

Lied: Dat een nieuwe wereld komen zal (Huub Oosterhuis / Antoine Oomen)